

KOLGATA / PIETÀ / NOLI ME TANGERE

1. CENA – VIIMNE ÕHTUSÖÖMAAEG

Leonardo da Vinci. Cena. Santa Maria delle Grazie klooster. Milano.

Vanadel roomlastel tähendas *cena* [loe: tseena] peamist söögikorda. Kunstis kannavad sellist pealkirja taiesed, mis kujutavad Jeesust viimast korda õhtustamas koos oma kaheteistkümne jüngriga.

Paasapüha, juutide suurim püha, on kevadel ja see on alati pühapäeval. Paasapüha aegu käidi Jeruusalemmas pidustustel ja ka Jeesus käis nii lapsena kui ka hiljem kevaditi Jeruusalemmas. Elu viimastel aastatel tavatses ta peatuda Betaania külas, mis paiknes linna lähedal Õlimäe jalamil, kus teda võõrustas kas pidalitõbine Siimon või hea sõber Laatsarus. Sel kevadel saabus Jeesus Betaaniasse laupäeval. Järgmisel päeval, niisiis pühapäeval, sisenes ta Jeruusalemma. Paljud Jeesuse kodukandi inimesed olid juba mõni päev varem kohale tulnud ja nad läksid õpetajale linnavärasse vastu, laotades tema ette palmioksi. Selle järgi nimetatakse ka pühapäeva nädal enne ülestõusmispühi *palmipuudepühaks*.

Pühakojas tundus Jeesusele, et teda jälgitakse ja tema järele luuratakse. Nii oli ka järgnevatel päevadel. Neljapäeva õhtul tulid kõik kaksteist Jeesuse õpilast Betaaniasse sinna majja, kus Jeesus peatus, et üheskoos õhtustada. Siit ka *suur neljapäev* ning *viimne (püha) õhtusöömaaeg*. Lauas ennustas Jeesus oma peatset surma. Veel ütles ta, et üks tema õpilastest on reetur. Kes see küll võis olla? Jeesus armastas kõige enam oma noorimat jüngrit Johannest. Vanim õpilane, neljakümneaastane Peetrus paluski Johannesel õpetaja käest küsida, kes neist on reetur. Jeesus ei nimetanud küll ühtegi nime, kuid vihjest võis aru saada, et reetur on sõpruskonna rahahoidja Juudas. (Jeesus võis näha teda pühakoja läheduses kahtlaste võõrastega vestlemas.)

Oli juba pilkane öö, kui nad söögikohast lahkusid. Nagu tavaliselt läks Jeesus läbi Kidroni oru ja suundus koos jüngritega Ketsemani aeda Õlimäe jalamil.

Haritud eurooplane seostab püha õhtusöömaja temaatikat kunstis eelkõige **Leonardo da Vinci** nimega. Aastatel 1495-1497 maalis ta Milanos paikneva Santa Maria delle Grazie kloostri söögisaali seinale maali, mis on jätnud

kunstiajalukku unustamatu jälle. Tänu oskuslikule perspektiivikasutusele õnnestus tal selles töös eriti kompositsioon – teose ülesehitus, mis on rangelt sümmeetriline. Keskel troonib avatud akna taustal Jeesus, tema juurde suunduvad ruumi perspektiivijooned, mis suurendavad veelgi Jeesuse keskset tähtsust. Õpetaja kõrval istuvad tema jüngrid kolmestest gruppides, mis moodustavad igaüks omaette terviku. Kahjuks on sellest kuulsast freskost¹ tänapäeval säilinud vaid riismed. Maali hävingus ei ole süüdi üksnes aeg, vaid ka kunstnik ise. Leonardo teostas selle töö mitte sobivas freskotehnikas, vaid temperas².

Ghirlandaio. Cena. San Marco klooster. Firenze.

Itaalias saame väga paljudes sakraalhoonetes³ imetleda erinevate kunstnike loodud sama temaatikaga freskosid. Algaja kunstihuviline paneb ehk imeks, et neil pildidel kujutavad kunstnikud tihti Jeesuse jüngreid vanuritena. Nii on **Ghirlandaio** [giran'daio] (1449-1494) freskol Firenzes paikneva San Marco kloostri söögisaalis üks jünger lausa halli habemega vanur. Teame ju, et üksnes Peetrus oli neljakümnene, ülejäänud jüngrid olid kas Jeesuse eakaaslased või temast nooremad, Johannes oli hoopis nelja-viieteistaastane poiss, Toomas ehk kuueteistkümnene. Traditsiooni kohaselt kujutasid kunstnikud Jeesuse jüngreid selles vanuses, mil nad surid. Ometi on kõigil *cena* pildidel evangelist Johannes väga noor. Huvitav on Ghirlandaio freskol see, et kunstnik on paigutanud Juuda istuma üksinda Jeesuse vastu. Sellega tahab ta ehk esile tõsta ühe jüngri truudusetust oma õpetajale.

Salvador Dalí. Cena. National Gallery. Washington.

20. saj. sürrealist, katalaan **Salvador Dalí** (1904-1989) käsitles seda temaatikat üle hulga aja jälle. Tema fotograafilise täpsusega maalitud "Püha õhtusöömaja" originaal on praegu Washingtonis.

¹**fresko** – niiskele krohvipinnale maalitud pilt; vastav maalitehnika

²**tempera** (it. k.) – vees lahustuv värv, mille sideaineks on munakollane, liim, mesi jm.; nende värvidega loodud maal (pr. k. *détrempe*; ingl. k. *tempera*)

³**sakraalhoone** – usukulutusliku otstarbega hoone (kirik, kabel, klooster jt.); **profaanhoone** - ilmaliku otstarbega hoone (raekoda, haigla, eramu)

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

- 1 Millised maalid kannavad pealkirja "CENA"? Mida see sõna tähendab?
2. Mis on fresko?
3. Kus saab näha Leonardo kuulsa "CENA" originaali?
4. Kas seda šedöövrit on võimalik päästa?
5. Kes võõrustas Jeesust tema viimasel Jeruusalemmas käigul? Mida tead sellest võõrustajast?
6. Kui vanad olid Jeesuse jüngrid Jeesuse eluajal?
7. Kas meie koolihoone on sakraal- või profaanehitis?
8. Kas Tallinna raekoda on sakraal- või profaanehitis?
9. Kus asub meie Hariduse tn. 3 koolihoones Leonardo "CENA" reproduktsioon?
10. Kus asub meie Hariduse tn. 3 koolihoones Salvador Dalí "CENA" reproduktsioon?

2. JUUDA SUUDLUS

Oli juba pilkane öö, kui Jeesus ja tema õpilased söögikohast lahkusid. Nagu tal kombeks oli, läks Jeesus läbi Kidroni oru ja suundus koos jüngritega Ketsemani aeda Õlimäe jalamil. *Siis ütles Jeesus neile: "Teie kõik taganete minust täna öösel." Aga Peetrus kostis: "Kui ka kõik taganevad sinust, ei tagane mina eluilmaski!"* Nüüd Jeesus lausus Peetrusele: *"Tõesti, ma ütlen sulle, täna öösel, enne kui kukk laulab, salgad sina mu kolm korda."* Seejärel istus Jeesus maha. Kuna ta oli oma sõpradest vaimselt nii palju kõrgemal, jäi ta valvama ja palvetas. Nemad magasid tema kõrval, kui äkki ilmus tõrvikute valgel nähtavale relvastatud rühm. See oli malakaid kandev templi vahtkond, mis preestrite käsutusse oli jäetud, neid julgestas salk rooma sõdureid oma mõõkadega.

Vangistamiskäsu oli andnud sanhedrini¹ ülempreester. Juudas, kes tundis Jeesuse kombeid, oli selle paiga neile kätte juhatanud. Varajaste pärimuste üksmeelsel väitel oli Juudas ise koos salkkonnaga, ja mõned kinnitavad koguni, et tal olevat jätkunud jultumust määrata suudlus oma reetmise märgiks. (*Siit ka: juudasuudlus - alatu reeturlik käitumine.*)

Giotto. Juuda suudlus. Fresko. Arena kabel, Padova.

Caravaggio. Juuda suudlus. Dublin.

Matteus on oma evangeeliumis Juuda suhu pannud kohutava lause: "Keda ma suudlen, see ta on, tema võtke kinni!" Sama kinnitab ka evangelist Markus: "Ja kui ta sinna tuli, astus ta kohe tema juurde ja ütles "rabi"² ja andis temale suud." Raske on uskuda, et Jeesuse enda kasvandik nii käituda võis. Sinnamaani oli Juudas olnud samasugune jünger nagu kõik teisedki. Matteus teab rääkida, et Juudas läinud ise vaimulike juhtide juurde, et määrata reetmise hinnaks kolmkümmend hõberaha. Olnuks Juudas üdini halb, jätnuks Matteus ütlemata järgmised read, mis ju Õnnistegija õpetuse kohaselt Juuda rehabiliteerivad: *Kui siis tema reetja Juudas nägi, et Jeesus oli mõistetud surma, kahetses ta ja viis need kolmkümmend hõberaha ülempreestritele ja vanematele tagasi, öeldes: "Ma olen teinud pattu, olen süütu vere ära andnud."* Nemad aga vastasid: "Mis see meie asi on? Vaata ise!" Ja visanud hõberahad templisse maha, Juudas eemaldus, läks ära ja poos enese. Sellest loeme välja, et Juudas kahetses. On ju Kristus andestaja Jumal ning ta ise õpetas, et kahetseda pole kunagi hilja. Prantsuse ajaloolane Ernest Renan [er'nest rö'naa(n)], kes on kirjutanud teose "Jeesuse elu", ei usu, et Juudas võis oma õpetaja reeta saamahimust. Johannes üritab teha Juudast varast ja uskmatut, aga see on täiesti ebatõenäoline. Pigem võis Johannese sõnade taga aimata kadedust, mingit omavahelist tüli. Juudas oli ainus jünger, kes ei pärinenud Galileast. Ta pärines lõunast, Iskarioti külast Judeast, ja tundis end sõpruskonnas võõrana. Kindlasti suhtus Jeesus temasse alguses leebemalt, sest teised tundsid ju end Galileas kodus. Jeesuse eriline hoolitsus alaealise Johannese eest võis Juudast tõemeeli riivata. Nelja evangeeliumi ridade vahelt võib välja lugeda, et Sebedeuse pojad (Johannes ja Jaakobus) ja Peetrus olid Jeesuse usaldusisikud ning et väike Johannes oli ikka ja alati õpetaja kõrval. Ainsa apostlina oli ta ka õpetaja juures ristipuu all. Kuidas ka poleks, aga Juudast sai kõikideks aegadeks reeturlikkuse ja alatuse sümbol. Teda võib küll haletseda, püüda mõista tema käitumist tol saatuslikul neljapäevaõhtul, kuid musta valgeks teha ei õnnestu küll kellelgi. Nimi Juudas (Juuda) oli juutide hulgas väga populaarne ning Piiblis on ka teisi sellanimelisi mehi. Püüame neid mehi omavahel mitte segi ajada. Juuda suudlust on kunstnikud kujutanud juba varakristluse ajast kirikuseintel, vitraažakendel, miniatuuridel, ikoonidel. Itaalia maalikunstnik **Giotto** [dži'otto](1266/67-1337) on Padovas paikneva Arena kabeli seinale jäädvustanud ka selle stseeni. Kesksete tegelaste kõrval raiub pildi vasakul serval Peetrus mõõgaga ühel vahistajal kõrva. Nii on

tõesti kirjas Johannese evangeeliumis: *Siimon Peetrus, kellel oli mõõk, tõmbas selle nüüd välja ning lõi ülempreestri orja ja raius ta parema kõrva; orja nimi oli Malkus.*

Jeesust ei viidud kohe ülempreester Kaifase, vaid endise ülempreestri HANNASE juurde, kes oli Kaifase äi. Kaifas oli tavaline hüpiknukk, vaimulik võim oli tegelikult Hannase käes. Vangistamiskäsk pärines arvatavasti temalt. Hannase plaan nägi ette tunnistajate sõnade ning Jeesuse enda ülestunnistuse alusel tõestada, et ta on teotanud Jumalat ja rünnanud Moosese usku, mõista ta juutide seaduse järgi surma ning lasta seejärel Rooma keisri asemikul PONTIUS PILATUSel surmaotsus kinnitada. Tuli oodata reede hommikuni, et keisri esindajat võiks tülitada. Peetrus ja Johannes olid oma õpetajale kuni Hannase elupaigani järgnenud. Johannes pääses kergesti sisse, aga Peetrus peeti väraval kinni ja Johannes pidi uksehoidjat paluma, et ta läbi lastaks. Öö oli külm. Peetrus jäi eesõue ja astus söepanni juurde, mille ümber teenijad end soojendasid. Peagi tunti temas ära süüaluse jünger. Vaese mehe oli reetnud tema galilea aktsent, ja kui teenrid hakkasid talle küsimusi esitama, eitas ta kolm korda, et ta Jeesusega üldse kuidagi seotud oleks. Ta mõtles, et Jeesus ei või seda niikuinii kuulda, ega taibanud, et varjatud pettus on tegelikult äärmiselt alatu. Oma avala loomuse tõttu mõistis ta peagi, missuguse vea ta oli teinud. Juhuslik seik, kukelaul, tõi talle meelde need sõnad, mis Jeesus oli lausunud: "Tõesti, tõesti, ma ütlen sulle, kukk ei laula enne, kui sina oled mind juba kolm korda salanud." Südamepõhjani vapustatult läks ta minema ja puhkes kibedasti nutma.

Georges de La Tour. Peetrus salgamas Jeesust. Nantes, Prantsusmaa.

Prantsuse kunstniku **Georges de La Touri** [žorž dö la tuur] (1593-1652) õlimaalil "Peetrus salgamas Kristust" näeme tule ümber kogunenud vahimehi ja teenreid. Maali vasakul serval seisavad teenijanna ja Peetrus. Nende huultelt võib välja lugeda Matteuse evangeeliumi lauseid: "*Ka sina olid galilealase Jeesusega!*" - "*Ma ei mõista, mida sa räägid.*"

¹**sanhedrin** – preestritest ja ülikutest koosnenud nõukogu, juudi kõrgeim omavalitsus- ja kohtuorgan

²**rabi** – õpetaja, vaimne juht

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Miks on raske uskuda, et Juudas võis tõemeeli Jeesuse reeta?
2. Kas Jeesuse äratundmiseks oli Juudal tingimata vaja oma õpetajat suudelda?
3. Caravaggio maalil "Juuda suudlus" on Juudas kiilaspäine vanur. Kui vana võinuks olla Juudas tol hetkel?
4. Kas Jeesus oleks andestanud Juudale, kui mõlemad oleksid jäänud ellu?
5. Miks ei saanud juutide ülempreester Jeesust kohe surma mõista?
6. Millise eksimuse pani toime Peetrus ööl vastu reedet endise ülempreestri maja eesdues?
7. Miks ei ole Peetruse eksimus võrreldav Juuda eksimusega?
8. Kas Moosese seaduste kohaselt oli ülempreestril Jeesusele midagi ette heita?
9. Kes Jeesuse õpilastest oli öisel ülekuulamisel õpetajale nii lähedal, et võis kas läbi akna või ukse kuulda, mis majas toimub?

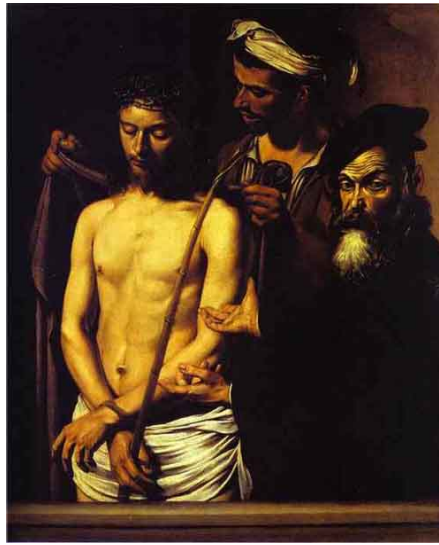
3. "ECCE HOMO!"¹ (ENNÄE INIMEST!)

Järgmisel hommikul ei leidnud Rooma prokuraator PONTIUS PILATUS Jeesuse inimarmastuse õpetuses midagi taunitavat. Ta püüdis noort sümpaatset galilealast päästa ega tahtnud juutide ülempreestri otsusele alla kirjutada. Kindlasti avaldas talle mõju süüdistatava väärikas ja rahulik käitumine. Roomlane küsitles teda sõbralikult. Nende vahel tekkis isegi filosoofiline kahekõne teemal "Mis on tõde?". Arvatavasti vestlesid nad omavahel kreeka keeles. (Oli ju Rooma riigi idaprovintsid ametlikuks keeleks kreeka keel.) Johannes kirjeldab kahe mehe vestlust järgnevalt: *Pilatus ütles nüüd talle: "Sina oled siis ikkagi kuningas?" Jeesus vastas: "Need on sinu sõnad, et mina olen kuningas. Mina olen selleks sündinud ja selleks tulnud maailma, et ma annaksin tunnistust tõe kohta. Igati, kes on tõe sees, kuuleb minu häält."* Pilatus läks taas juutide juurde välja ja ütles neile: "Mina ei leia temal mingit süüd." Roomlane pani juutidele ette saabuva paasapüha puhul ühele kinnipeetavale elu kinkida. Valida oli kahe vangistatu vahel: naatsaretlane Jeesus või röövel Jeesus Barabas (saatuse tahtel oli ka röövli nimi Jeesus). Lossiplatsile kogunenud rahvas karjus pühameeste ässitusel: "Vabasta Barabas! Vabasta Barabas!" Nüüd lausus Pontius Pilatus oma kuulsa lause: "Sellest süüst pesen ma oma käed puhtaks." Ja ta laskis teenril oma kätele vett valada ning pesi kõigi nähes oma käsi. Matteus teab rääkida, et Jeesus olevat leidnud endale toetaja prokuraatori naises, kes ei soovinud, et harimatu rahvamass põhjuseta nii meeldiva noore mehe tapaks. Kindel on see, et Pilatus oli Jeesuse suhtes heatahtlikult meelestatud. Tehes näo, nagu naeraks ta sõnapaari "juutide kuningas" üle, mille preestrid olid süüalusele külge kleepinud, püüdis ta kogu lugu komejandiks pöörata, lastes Jeesust piitsutada. Ta ehk tahtis jätta muljet, et galilealase süü on tema silmis nii tühine, et ei väärigi suuremat karistust. Nüüd järgneb väga inetu stseen, mis oma olemuselt oli roomlastele võõras. Tsiteerime evangelist Johannest, sest just tema oli sel hetkel õpetajale kõige lähemal ja võis ka pealt näha stseeni, mida on tavaks tituleerida ladinakeelse sõnapaariga "*Ecce homo!*" (Ennäe inimest!): *Ja sõdurid punusid kibuvitstest pärja ning panid selle talle pähe ja purpurmantli selga ning tulid tema juurde ja ütlesid: "Tervist, juutide kuningas!" ja andsid talle kõrvakiile. Ja Pilatus läks taas välja ja ütles neile: "Vaata, ma toon ta teile*

välja, et te saaksite aru: mina ei leia temal mingit süüd." Siis tuli Jeesus välja, kandes kibuvitsapärge ja purpurmantlit. Ja Pilatus ütles neile: "Ennäe inimest!" Kui nüüd ülempreestrid ja sulased teda nägid, hüüdsid nad: "Löö risti! Löö risti!" Pilatus ütles neile: "Võtke ta ja lööge ise risti, sest mina ei leia temal süüd!"

Tizian. *Ecce homo*. Dublin.

Caravaggio. *Ecce homo*. Genova. Itaalia.

Üks õnnestunumaid "Ecce homo!" pilte on veneetslase **Tiziani** (u.1480-1576) õlimaal (praegu Dublinis), millel Messias seisab langetatud päi, pilliroost kepp käes, õlgadel punakas kalts. Pildist õhkub ääretut nukrust. Üpris sarnane on **Caravaggio** (1573-1610) sama nime kandev õlimaal (originaal on praegu Genovas), kuigi ehk liiga realistlik. Siin on Jeesuse ülakeha üleni paljastatud, piinaja hoiab käes riiet, mille ta kohe Kristuse õlgadele asetab. Tema huulilt võib välja lugeda pilget: "Kohe saab sinust juutide kuningas!" Ainsaks segavaks elemendiks on paremal liialt domineeriv donaatori² portree.

¹ecce – loe: 'ektse

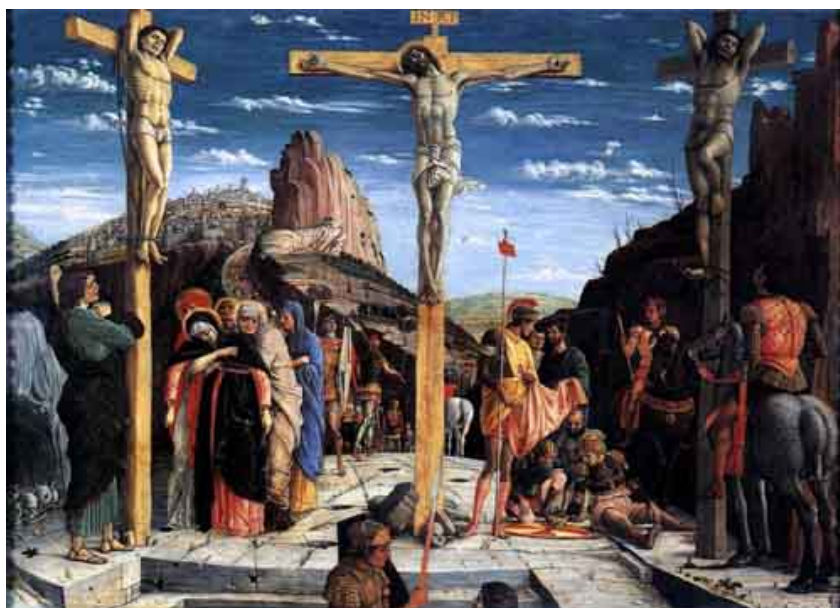
²donaator – kunstiteose annetaja või tellija; inimene, kes on andnud raha kunstiteose tellimiseks

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kes oli Pontius Pilatus?
2. Millises keeles võisid Pontius Pilatus ja Jeesus omavahel vestelda?
3. Millega võitis Jeesus Pontius Pilatuse poolehoidu?
4. Millise kavalusega püüdis Pontius Pilatus Jeesust juudi preesterkonna küüsist päästa?
5. Millise lausega väljendas Pontius Pilatus on lõplikku vastumeelsust juudi preesterkonna otsusele?
6. Jeesuse elu ja surma üle said otsustada kolm inimest: ülempreester Kaifas, endine ülempreester Hannas ja Pontius Pilatus. Kes neist kolmest oli Jeesuse surmas enim süüdi?
7. Mida kujutatakse pildidel, mis kannavad nime "Ecce homo!"? Mida see sõnapaar tähendab?
8. Caravaggio sama nime kandval õlimaalil on ainsaks segavaks elemendiks vasakul liialt domineeriv donaatori portree. Kes on donaatore?

4. KOLGATA

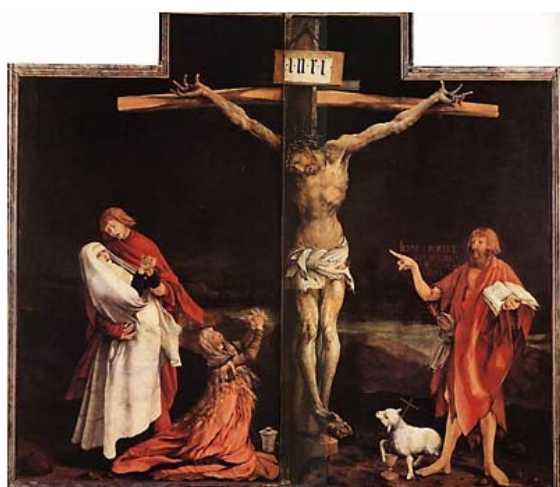
Jeesuse hukkamine toimus Kolgata-nimelisel künkal, mis asus Jeruusalemmast väljas linnamüüri taga. Nimetus Kolgata tähendab "pealuu" ning viitab sellele, et kõrgendik oli ümar ja taimestikust paljas. Johannes väidab, et Jeesus pidi ise oma risti kandma. Matteus mäletab seda episoodi hoopis teisiti. Tema evangeeliumis ei kanna Jeesus risti ise, seda teeb hoopis maalt Jeruusalemma tulnud mees nimega Siimon Küreneest. Loeme: *Välja minnes leidsid nad Küreneee mehe, nimega Siimon, seda nad sundisid kandma Jeesuse risti. Ja kui nad jõudsid paika, mida hüüatakse Kolgataks - see tähendab Pealuu paigaks -, andsid nad Jeesusele juua sapiga segatud veini. Kui ta seda oli maitanud, siis ta ei tahtnud juua. Aga kui nad tema olid risti lõõnud, jagasid nad liisku heites ta rõivad omavahel ja istusid maha ning valvasid teda seal. Ja nad panid ta pea kohale kirja tema süüga: "See on Jeesus, juutide kuningas." Siis nad lõid koos Jeesusega risti kaks teeröövlit, ühe ta paremale, teise vasemale käele.* Evangelist Luukas teab samuti rääkida, et risti kandjaks oli hoopis Küreneest pärinev Siimon, kuid tema kirjelduses on üks lõik, mis veel kord tõestab, et Kristus on andestaja Jumal ning et kahetseda pole kunagi hilja: *Aga üks ristil rippuvaist kurjategijaist teotas Jeesust: "Eks sa ole Messias? Päästa siis iseennast ja meid!" Aga teine sõitles teda: "Karda ometi Jumalat, kuna sa oled sellesama karistuse all! Meie küll õigusega, sest me saame kätte, mis meie teod on väärt, aga tema ei ole teinud midagi sündmatut." Ja ta ütles: "Jeesus, mõtle minu peale, kui sa tuled oma kuningriiki!" Ja Jeesus ütles talle: "Tõesti, ma ütlen sulle, juba täna oled sa koos minuga paradiisis!"* Risti kohale kinnitati rooma kombe kohaselt tahvel, millel seisis kolmes keeles, heebrea, kreeka ja ladina keeles: JUUTIDE KUNINGAS (Kujutavas kunstis on tahvlil tihti üksnes neli tähte INRI, mis on lühend ladinakeelsetest sõnadest **Iesus nazarenius rex iudaeorum** – Jeesus naatsaretlane, juutide kuningas.) Seesugune väljend riivas ja solvas juudi rahvast. Preestrid püüdsid Pontius Pilatust veenda sõnastust ümber tegema, nii et sealt loeks välja ainult, et Jeesus ise oli ennast juutide kuningaks nimetanud. Aga Pilatus, kes oli kogu sellest loost juba tüdinud, keeldus kirja muutmast.

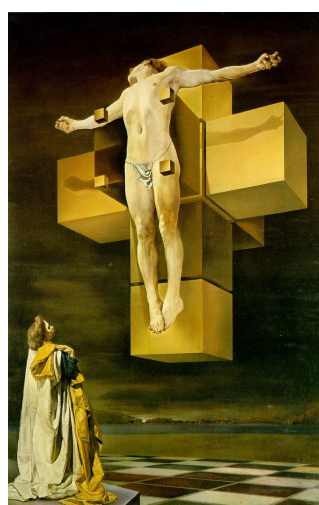
Mantegna. Kolgata. Louvre.

Ristisurm oli eriliselt jõhker, sest inimene võis mitu päeva sellel kohutaval ristipuul elus püsida. Tegelik surma põhjus oli keha ebaloomulik asend, mis takistas vereringlust ja tekitas kohutavaid valusid peas ja südames ning mille tagajärjel jäsemed lõpuks kangestusid. Tugeva kehaehitusega ristilöödud surid tegelikult lihtsalt nälga. Jeesuse nõrk kehaehitus päästis ta pikast agooniast. Kõik viitab sellele, et südame seiskumine või südame veresoonte lõhkemine tõi talle umbes kolme tunni pärast äkilise surma. Öhtul kella kuue paiku lausus ta Johannese mäletamise järgi: "See on lõppenud!" ja langetanud pea, heitis hinge.

Üks ilmekaimalt Jeesuse kannatusi e. passiooni kajastava teose "Kolgata" autor on itaalia vararenessansi maalija **Mantegna** [manten'ja] (1431-1506). Teose kõige suuremaks õnnestumiseks on ristipuude all seisvate ahastavate naiste ja rahumeeli maas istuvate veeringuid veeretavate valvurite vastandamine. Väga õnnestunud on Mantegnal ka pildi vasakul serval seisev nooruke Johannes, kelle pilk on suunatud kõrgel ristipuul piinlevale õpetajale. Selle teose originaal asub Louvre'is.

Grünewald. Isenheimi altar. Colmar. Prantsusmaa.

Salvador Dali. Ristilöömine. Metropolitan Museum. New York.

Väga paljude Kristuse ristikannatusi kujutavate teoste hulgast nimetagem saksa kunstniku **Matthias Grünewaldi** (u. 1480-1528) peateost, nn. Isenheimi altarit. Praegu asub see altar Colmari linnas Ida-Prantsusmaal. Ristilöödud Kristus kõrgel ja süngel altaripildil mõjub kohutavate inimlike piinade kehastusena. Ristist vasakul põlvitab Maarja Magdaleena, tema taga toetab punases rüüs nooruke evangelist Johannes Jeesuse minestavat ema. Paremal pool seisab rahulikus poosis (mitu aastat varem surnud) Ristija Johannes, kes tahaks nagu öelda, et tema ettekuulutus Jumala poja tulekust on täide läinud. Ristipuul Jeesuse pea kohal on selgelt loetavad tähed "INRI". Kui avada altari tiivad, võib näha ka helgemaid pilte, kuid siiski on Grünewald eelkõige suur kannatuste maalija.

Uuema aja kunstnikest on Jeesust ristil väga ilmekalt kujutanud katalaan **Salvador Dali** (1904-1989), kuid ka hispaanlane **Pablo Picasso** (1881-1973) on sama temaatikat oma loomingus kajastanud. Kasulik on teada, et Jeesuse ristilöömist nimetatakse inglise ja prantsuse keeles ühesuguse kirja-pildiga sõnaga - CRUCIFIXION.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kus leidis aset Jeesuse hukkamine? Mida see kohanimi tõlkes tähendab?
2. Kunstis on ristil Jeesuse pea kohal tihti tahvel tähtedega INRI. Kuidas dešifreerid neid tähti?

3. Kes Jeesuse järgijatest viibis ristipuu all kuni õpetaja surmani?
4. Kes Jeesuse lähedastest naistest viibis ristipuu all kuni tema viimse hingetõmbeni?
5. Kes uuema aja kunstnikest on kujutanud Jeesust ristil?
6. Leia internetist näiteid kunstiteostest, mis kannavad nime "CRUCIFIXION".
7. Uues Testamendis on neli evangeeliumi. Mida tähendab kreeka k. meie keelde tulnud sõna "evangeelium"?
8. Nimeta nelja evangeeliumi autorid.
9. Miks mäletasid neli evangelisti Jeesuse eluga seotud seiku nii erinevalt? Põhjenda!

5. RISTILT VÕTMINE JA PIETÀ

Jeesus vaevles ristil pikki tunde ja heitis hinge õhtu tulekul. Seda päeva nimetavad kristlased **suureks reedeks** ja see on üleüldine leinapäev. Sel päeval on kohatu tantsupidusid või muid lõbusaid üritusi korraldada. Me oleme harjunud maalidel või reproduktsioonidel nägema surnud Jeesust veritseva torkehaavaga rinnas. Kust pärineb see haav? Laseme kõnelda Jeesuse õpilasel Johannesel, sest tema oli neljast evangelistist ainus, kes seda sündmust pealt nägi: *Aga et oli pühade valmistuspäev, siis palusid juudid Pilatust, et ristilöödute sääreluud lõodaks katki ja nad viidaks minema, et ihud ei jääks ristile hingamispäevaks - sest see hingamispäev oli suur püha. Sõdurid tulid nüüd ja lõid katki sääreluud nii esimesel kui teisel, kes koos Jeesusega olid risti lõõdud. Aga kui nad tulid Jeesuse juurde ja nägid, et ta oli juba surnud, siis nad ei lõõnud katki tema sääreluid, vaid üks sõdur torkas piigiga tema küljesse ning kohe voolas välja verd ja vett.*

Rubens. Ristilt võtmine. Antverpeni katedraal.

Rembrandt. Ristilt võtmine. Vana Pinakoteek. München.

Õhtul läks Jeesuse hea tuttav Arimaatia Joosep paluma Pilatust, et tal lubataks sõbra surnukeha ristilt maha võtta ja juudi kombe kohaselt maha matta. Saanud loa, matsidki Jeesuse sõbrad oma õpetaja kaljuõõnde, mille ette veeretati suur kivi. Kohta valvati reede öösel vastu laupäeva, terve laupäeva ja ka järgmisel ööl. Belgia linna

Antwerpenisse sattudes astuge kindlasti sisse ka katedraali. Siin saate imetleda ühe suurima barokkmaalija **Peter Paul Rubensi** (1577-1640) suurt triptühhoni¹, mille keskel on kujutatud Kristuse ristilt võtmist. Tööst õhkub ääretut siirust ning kaastunnet. Väga õnnestunud on ka maali diagonaalile üles ehitatud kompositsioon: paremal ülemises nurgas hoiab Peetrus (?) hammaste vahel surilina ja all vasakul toetab üks kolmest Maarjast surnud Jeesuse jalgu. Punases rüüs nooruke Johannes hoiab kätel armastatud õpetaja keha, kes nagu polekski surnud, vaid mõneks tunniks sügavasse unne vajunud.

Jeesuse ristilt võtmist on oma taiestel kujutanud väga paljud kunstnikud. **Rembrandtil** (1606-1669) on kolm "Kristuse ristilt võtmist" (kaks Münchenis, üks Washingtonis). Kõigile kolmele tööle on iseloomulik just sellele suurele kunstnikule omane nn. keldriluugivalgus, mis nendel piltidel on suunatud Jeesuse surnukehale. Kindlasti on suur hollandlane kujutanud ristilt võtmise stseeni palju realistlikumalt kui Rubens. Rembrandti Kristus on tõesti surnud. Sellele viitab Jeesuse käte, jalgade ning kogu keha lõtvus. Kahel maalil ei osale Arimaatia Joosep ühises ettevõtmises. Ta seisab kõrval ja vaatab sündmust pealt ning abistab teisi oma nõuannetega.

Sõna Pietà on itaalia keeles *kaastunne*, *haletsus*. Sellist nime kannavad kunstiteosed, mis kujutavad surnud Jeesust süles hoidvat ning leinavat Maarjat. Neist kõige kuulsam on kindlasti **Michelangelo** (1475-1564) marmorskulptuur, mille originaal asub Peetri kirikus Vatikanis. Tegemist on tema esimese loominguperioodi kõige harmoonilisema tööga. Tahtmatult langetab iga inimene selle meistritöö ees pea, sedavõrd lummab meid geniaalse kunstniku sõnum: pole suuremat kaotust siinilmas kui oma lapse surm. Suurmehel on ka teine, lõpetamata "Pietà", mille kunstnik on loonud oma hauamonumendi jaoks. Praegu on see töö Firenze toomkiriku muuseumis. Skulptuur on huvitav veel selle poolest, et Kristuse keha toetab ei keegi muu kui Michelangelo ise. Selle autoportree järgi võib järeldada, et kunstnik võrdles oma eluteed Kristuse kannatustega Kolgatal.

Michelangelo. Pietà. Peetri kirik. Vatikan.

Michelangelo. Pietà. Toomkiriku muuseum. Firenze.

Ka KRISTUSE HAUDAPANEK (*ingl. k. Entombment; pr. k. Mise au tombeau*) on temaatika, mis on leidnud kajastust paljude kunstnike töödes. Just sellist nime kannab **Raffaeli** (1483-1520) maal, mis on praegu Roomas Borghese galeriis. Kaks meest, kellest noorem on kindlasti Johannes, hoiavad surilinal lebavat Jeesust. Ahastav Maarja Magdaleena toetab ühe käega Jeesuse lõtva vasakut kätt. Õnnistegija rippuval paremal käel eristame selgelt naela jälge, rinnal aga torkehaava. Pildi paremal serval toetab üks põlvitav noor naine minestanud Jumalaema. Parema serva ülemises nurgas paistab ka kolme ristipuuga Kolgata küngas.

Raffaeli. Haudapanek. Borghese Galerii, Rooma

¹**triptühhon** – kunsteos, mis koosneb kolmest samateemalisest või süžeeelt lähedasest osast

MÖTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Oleme harjunud maalidel või reproduktsioonidel nägema surnud Jeesust veritseva torkehaavaga rinnas. Kust pärineb see haav?
2. Kui kaua vaevles Jeesus ristil, enne kui ta hinge heitis? Kui kaua oli tema surnukeha ristil? Kuhu matsid sõbrad Jeesuse?
3. Mida tähendab sõna PIETÀ? Mida kujutavad kunsteosed, mis kannavad sellist nime?
4. Kus asub tänapäeval Michelangelo kuulsaim marmorskulptuur "Pietà"?
5. Firenze toomkiriku muuseumis asub sama autori teine marmorskulptuur "Pietà". Mille poolest erineb see töö eelmisest?
6. Kas Eestis on suur reede töö-või puhkepäev?
7. Mida ei ole sünnis sel päeval teha?
8. Ülestõusmispüha tähistatakse suurele reedele järgneval pühapäeval. Millal tähistatakse lihavõtteid?

6. NOLI ME TANGERE! (ÄRA PUUDUTA MIND!)

Esimene inimene, kes Jeesust pärast haudapanekut taas elavana nägi, oli Maarja Magdaleena¹. Kujutavas kunstis on just sellest naisest saanud kurbuse sümbol. Kõigil Kolgatat kujutavatel piltidel näeme Maarja Magdaleenat ristipuu all nutmas. Ristilt mahavõtmise puhul embab ta härdalt pisaraid valades Jeesuse jalgu. Kõige kaunimad taiesed Maarja Magdaleenast on need, mis kannavad ladinakeelset pealkirja "NOLI ME TANGERE" (Ära puuduta mind!). Nendest piltidest on markantseim see **Tiziani** Londoni Rahvusgaleriis paiknev maal. Et mõista maali sisu, tuleb läbi lugeda lõik Johannese evangeeliumist:

Tizian. Noli me tangere. National Gallery. London.

Corregio. Noli me tangere. Prado. Madrid.

Maarja seisis haua kõrval ja nuttis. Kui ta nõnda nuttis, vaatas ta kummargil hauda ja nägi kahte valgeis riideis inglit istuvat seal, kuhu oli pandud Jeesuse ihu, ühte peatsis ja teist jalutsis ja need ütlesid talle: "Naine, miks sa nutad?" Tema vastas: "Nad on mu Issanda ära viinud ja ma ei tea, kus nad on ta pannud." Kui ta seda oli öelnud, pöördus ta ümber ja nägi Jeesust seismas, aga ta ei teadnud, et see on Jeesus. Jeesus ütles talle: "Naine, miks sa nutad? Keda sa otsid?" Maarja arvas ta aedniku olevat ja ütles talle: "Issand, kui sina oled ta ära kandnud, siis ütle mulle, kuhu sa ta panid, ja ma ise toon ta ära." Ja Jeesus ütles talle: "Maarja!" Too pöördus ümber ja ütles talle heebrea keeles "Rabuni", see tähendab "Õpetaja". Jeesus ütles talle: "Ära puuduta mind, ma ei ole veel üles Isa juurde läinud. Aga mine mu vendade juurde ja ütle neile, et ma lähen üles oma Isa ning oma Jumala ja Teie Jumala juurde. Maarja-Magdaleena tuli ja kuulutas jüngeritele: "Ma olen näinud Issandat ja seda kõike ta ütles mulle."

Seega on Maarja Magdaleena esimene inimene, kes ristisurma surnud Lunastajat taas elavana nägi. Sellega on ka seletatav Maarja Magdaleena tähtsus kogu kristliku maailma usundiloos: talle on pühendatud väga palju kirikuid ning tohtu hulk kunstiteoseid, mille pealkirjaks on "Noli me tangere", "Maarja Magdaleena kõrbes", "Maarja Magdaleena palvetamas" vms. Meenutame vaid, et väga tihti kannavad seda kohtumist kajastavad teosed ladinakeelset nime NOLI ME TANGERE, mis oleks eesti keeles: *Ära puuduta mind!*

Paraku ei räägi ükski evangelist sellest, millal täpselt ja kuidas Jeesus ellu ärkas. Ehk oli ta varjusurmas, sest ei purustatud ju tema sääreluid, nagu tehti tema kahe saatusekaaslasega? Kõigis usundites, ka ristiusus, on palju sellist, mida polegi vaja ühel või teisel moel põhjendada. Ehk piisaks meilgi lähtuda üksnes sellest, et usk Jeesuse ülestõusmisse on üks ristiusu põhitalasid. Praegu huvitab meid eelkõige see, kuidas kujutasid seda müsteeriumi suured kunstnikud.

¹**Maarja Magdaleena** – Jeesusel oli peale 12 jüngri ka naisõpilasi, kes jäid talle truuks surmani ja ka hiljem mängisid tähtsat rolli tema õpetuse levitamisel. Nendest kuulsaim on kindlasti Maarja Magdala külast, keda hakati kutsuma Maarja Magdaleenaks. Tolle aja keelepruugi kohaselt oli ta "vaevatud seitsmest kurjast vaimust", mis tähendab, et ta kannatas väliselt seletamatu närvihaiguse all. Eestlased ütlevad seesuguste inimeste kohta: ta on kiiksuga. Oma hella hääletooniga rahustas Jeesus seda segipaisatud olendit. Just see naine jäi õpetajale truuks viimse surmahetkeni. Maarja Magdaleenaks peetakse ka seda naist, kes Jeesuse sõnade kohaselt "on palju armastanud" ehk teisisõnu oli enne Jeesusega kohtumist prostituut.

MÖTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kes nägi esimesena Jeesust pärast haudapanekut taas elavana?
2. Keda kujutatakse teostel, mis kannavad nime "NOLI ME TANGERE!"? Mida see lause tähendab?
3. Kes suurtest maaligeeniustest on Jeesuse elluärkamist kõige ilmekamalt kujutanud?
4. Kas sa usud Jeesuse ülestõusmisse? Põhjenda oma arvamust?
5. Kuidas nimetatakse seda ristiusu püha, millega tähistatakse Jeesuse ülestõusmist?
6. Milline on selle püha pühitsemise kõige levinum kodune kombetalitus?
7. Kuidas nimetatakse seda püha teisiti? Miks seda nii nimetatakse?
8. Naisenimi Maarja oli Jeesuse päevil juutide hulgas väga levinud. Mida tähistab Maarja Magdaleena puhul selle sõnaühendi teine sõna?